

Latvijas Republikas Valsts prezidenta kanceleja Prezidenta preses dienests

Pils laukums 3, Rīga-50, LV-1900, tālr. 7092122, fakss 7320404,
prese@president.lv, www.president.lv

Valsts prezidentes Vairas Vīķes-Freibergas uzruna, atklājot izstādi „Karš pēc kara“ (« La guerre après la guerre ») Kānas pilsētas memoriālā, Francijā 2005.gada 5.novembrī

Ministres kundze!

Atļaujiet man vispirms Jums pateikties par šiem vārdiem, kuri man dziļi aizkustina – ne tikai savā, bet arī savas valsts vārdā.

Mēra kundze! Prefekta kungs! Kānas Memoriāla direktora kungs! Dāmas un kungi!

Man ir liels gods, arī ja šis notikums ir nedaudz skumjš, atrasties šajā cienījamā piemiņas vietā, lai atklātu šo īpašo izstādi, kas apliecina Francijas labo gribu nodrošināt, lai šis atceres darbs tiktu veikts visa kontinenta mērogā.

Šogad šajā vietā tika atzīmēta 60.gadadiena, kopš vēsturiskā Sabiedroto desanta Normandijā. Jau pirms 60 gadiem jūra izdzēsa pēdas, ko šie jaunie desantnieki bija atstājuši smiltīs, ieradušies no aizjūras, no Lielbritānijas un tās kolonijām, no ASV. Viņi ieradās šeit Francijā, lai aizstāvētu ideālu, lai aizstāvētu tautu tiesības un lai atbrīvotu Franciju no okupācijas.

Jau pirms 60 gadiem vējš aiznesa viņu vaidu un žēlabu skaņas; jau 60 gadus magones zied uz zemes, ko viņu asinis bija laistījušas. Bet viņu upurēšanās nebija veltīga, jo tā bija daļa no milzīgas cīņas, kad viena tirānija sadūrās ar spēkiem, kas gribēja to apturēt un kuri jūta pienākumu to darīt, ņemot vērā, ka katru dienu šī tirānija turpināja veikt savas briesmīgās slepkavības. Līdz nacistu režīma pēdējās dienas pēdējai stundai tas turpināja ļaudis slepkavot – gan koncentrācijas nometnēs, gan šeit pat Kānas pilsētas cietumā.

Cīņa tika veikta pret totalitāru un asiņainu sistēmu, kura izcēlās ar savu briesmīgo un nāvējošo ārprātu. Francija tika atbrīvota, kā arī Beļģija, Nīderlande, Norvēģija un Dānija. Tik daudzas valstis atguva savu neatkarību, savu pašnoteikšanos un iespēju celt savu nākotni miera, stabilitātes un pieaugošas labklājības Eiropā, kura vēlējās aizmirst par iepriekšējo gadu sadursmēm. Iepriekšējo gadsimtu kari starp kaimiņvalstīm bija jāaizvieto ar saskanīgu Eiropu, ar Eiropu, kurā notiek dialogs, ar Eiropu, kurā valda savstarpēja sapratne un cieņa.

Bet šajā Eiropā, diemžēl, neiekļāvās viss kontinents, un arī Latvija līdz ar vēl citām valstīm palika Dzelzs priekškara otrā pusē. 1940. un 1941.gadā mēs piedzīvojām padomju okupāciju, aneksiju un mūsu pašnoteikšanās iznīcināšanu. Tad sekoja nacistu okupācija ar Holokausta šausmām. Un kara beigās Sarkanā armija, kura mūs bija iekarojusi 1940. gadā, atgriezās uz pusgadsimta palikšanu līdz pat Padomju Savienības sabrukumam.

Kara beigas iezīmēja mūsu brīvības un pašnoteikšanās zaudēšanu. Bet daudzi cilvēki Latvijā nespēja tam noticēt. Citi, kā mani vecāki un gandrīz vēl 200000 cilvēku, kuri bija devušies trimdā, bija pārliecināti, ka kara beigās Latvija, Igaunija un Lietuva, būdamas Nāciju savienības locekles, noteikti atgūs savu pašnoteikšanos; ka Sabiedrotie, kuri bija atpestījuši Eiropu no viena asiņaina tirāna, uzstāsies par to, lai arī otrs atkāpjas vismaz aiz paša teritorijas robežām.

Bet tā nesanāca un staļiniskā impērija izpletās ne tikai, lai iekļautu sevī Baltijas valstis, bet arī lai izlauztos līdz Eiropas sirdij ar savu ietekmi uz «satelītvalstīm», kuras, protams, pastāvēja tikai nosaukuma pēc, jo tās tika pakļautas komunistiskam

totalitārisma un pavēlēm, kas nāca tieši no Maskavas.

Šis laika posms starp 1945. un 1956.gadu, kas tiek izpētīts šajā skaistajā izstādē, ko šis muzejs ir sagatavojis, balstoties uz Latvijā pieejamiem materiāliem; šis Staļina mūža beigu posms un divi gadi, kas sekoja bija ārkārtīgi mokoši latviešiem. Baltijas valstu iedzīvotājiem bija grūti ticēt acīmredzamajam, tie nezināja neko par visām tām lietām, par kurām Sabiedrotie bija vienojušies Jaltas un Teherānas līgumos. Daudzi latvieši joprojām cerēja, - ja viņi izrādīs bruņotu pretestību pret padomju režīmu, tad pasaule viņus dzirdēs; pasaule sapratīs, ka Maskava melo, deklarējot, ka šīs trīs valstis pašas pēc savas gribas un pieprasījuma iekļuva Padomju Savienības sastāvā.

Visur Latvijā bija cilvēki, kuri bija gatavi mesties izmisīgā, neatlaidīgā un pilnīgi bezjēdzīgā pretestībā. Vietējie iedzīvotāji, protams, centās atbalstīt šo pretestību gan tiešā, gan netiešā veidā, un viņiem par to nācās maksāt milzīgu cenu, jo tā kalpoja par iegānu masu izsūtīšanām, kā dēļ Latvijas lauki vairākās vietās tika burtiski iztukšoti.

Tie, kuri piedalījās pretestības kustībā, bija pārsvarā ļoti jauni cilvēki un bieži vien tie bija skolēni. Neatkarīgās Latvijas skolās tie bija iemācījušies mīlēt savu tēvzemi un savu brīvību un uzskatīja, ka viņu pienākums bija darīt visu, lai cīnītos pret svešu varu, lai cīnītos pret svešu, vardarbīgi uzspiestu ideoloģiju. Šie jaunieši citādi nemaz nevarēja rīkoties. Viņi nespēja pieņemt to pazemojumu, ko izraisīja ne tikai viņu brīvības, identitātes un nācijas zaudēšana, bet arī to pazemojumu, ko izraisīja vērtību apgriešana ar kājām gaisā un ikdienišķie meli, kuros nemitīgi tika uzstāts, ka viss, kas iepriekš bijis balts, tagad ir kļuvis melns, un otrādi. Viņi nespēja pieņemt, ka vienkārši mīlot savu tēvzemi un strādājot par tās atjaunošanu pēc Pirmā pasaules kara, viņi tiktu uzskatīti par noziedzniekiem. Tik tiešām, līdz ar to, ka neatkarīgo Latviju uzskatīja par buržuāzisku un reakcionāru, jebkāds principiāls atbalsts šai republikai, vai nu tagadnē vai pagātnē, bija nosodāms padomju varas acīs.

Latvieši bija spiesti ne tikai pakļauties, ne tikai pildīt pavēles, bet arī pazemoties, pārciešot *smadzeņu skalošanu* un nemitīgo propagandu, kas turpinājās gadu un desmitu gadu garumā. Pirmajos pēckara gados bija īsts pretestības uzliesmojums. Tie, kuri visaktīvāk pretojās, nomira pirmie. Viņi tika vai nu nošauti uz vietas vai aizgāja bojā Gulaga nometnēs, kur viņus izsūtīja. Un pārējie iedzīvotāji, redzot, ka viņu cerības tiek pieviltas, redzot, ka Sabiedroto valstis un rietumu demokrātijas netaisījās nostāties viņu labā, pamazām sāka pakļauties. Tie piekrita ārēji pakļauties esošajam režīmam, jo redzēja, ka nebija citas iespējas izdzīvošanai.

Šo visu ir ļoti grūti izprast tiem, kuri visu savu mūžu ir nodzīvojuši demokrātiskajās valstīs. Grūti ir iztēloties sistēmu, kur cilvēkam netiek piešķirtas nekādas izvēles iespējas, sistēmu, kur it kā notiek brīvas vēlēšanas, bet kur vēlētajam liek priekšā vienu vienīgu kandidātu sarakstu. Pie tam katram ir pienākums piedalīties šādās "vēlēšanās", bet tas nenotiek pēc paša izvēles. Izvēli veic citi cilvēki, bet jums šī "izvēle" ir jāatzīst par labu esam. Personiskā brīvība jums ir tikusi atsavināta, cilvēka tiesības tiek izsmietas, bet jums kā upuriem ir papildus vēl jādzied slavas dziesmas šai sistēmai.

Tomēr tās jaunās paaudzes, kas izauga pēc kara šādos apstākļos, iemācījās izteikties pret šo visu. Tās iemācījās izteikties *caur puķēm*, dzejiskos tēlos, vizuālos simbolos un zīmīgos žestos. Tās iemācījās nodot tālāk šīs iekšējās pretestības vēstījumu par savu vēlmi palikt par latviešiem, palikt uzticīgiem savai tēvijai, savam mantojumam un savai identitātei.

Tikpat grūti ir iedomāties, kā tas ir, - pretoties, izlikdamies to nedarot un palikt uzticīgi sev, pārciešot apspiešanu. Tik tiešām, tie bija dzejnieki, mūziķi, mākslinieki un intelektuāļi, kā to atzīmēja Veilas kundze (*plaši pazīstamā Francijas politikas un sabiedriskā darbiniece Simona Veila*), kuri pārņēma stafeti. Tā ir cita mūsu vēstures lappuse, bet tā ir lappuse, kura, beigu beigās, noslēdzās daudz labāk. Pagāja vairākas desmitgades, un tad kādu dienu mums priekšā izstiepās tā dēvētais *Baltijas ceļš* - Baltijas valstu iedzīvotāji vārda tiešajā nozīmē sadevās rokās, lai izveidotu dzīvu cilvēku ķēdi caur

savām teritorijām, lai pieprasītu savu neatkarību un savu brīvību.

Iekšējā pretestība strauji izpletās, lai kļūtu kādu dienu par Dziesmoto revolūciju. Tā izpletās līdzīgi kā trompetes skaņas pie Jērikas pilsētas sienām, izraisot Padomju Savienības un tās totalitārās sistēmas sabrukumu. Un tad beidzot, atguvuši savu brīvību, mums radās iespēja pašiem lemt par to nākotni, kādā vēlamies dzīvot. Šī izvēle mūs ievada Eiropas Savienības sastāvā, un šīs savienības sastāvā es arī gribētu sveikt Franciju kā mūsu partneri un draugu.

Mēs šeit esam ļoti liela Latvijas delegācija nolūkā veidot arvien ciešākas saites starp divām valstīm, kuras pārāk ilgi atdalīja šī plaisa – plaisa, kas ir līdzīga tai, kas attēlota Kānas memoriālā. Bet tā plaisa, kas pāršķēla Eiropu divās daļās pārāk ilgu desmitgadu garumā, vairs nepastāv. Tagad mēs varam viens otram pasniegt roku. Mēs varam dzīvot kopā. Mēs varam kopā celt tādu Eiropu, kurā mums vairs nekad nebūs jāpārdzīvo tās šausmas, par kurām liecina šis memoriāls un daudzas citas piemiņas vietas mūsu kontinentā.

Bet mums ir jāpaliek modriem. Man liekas, ka te arī ir daļa no mūsu kopējā atceres darba – izprast, kāda ir brīvības cena un apzināties to modrību, kas vienmēr ir vajadzīga, lai to aizstāvētu.

Un tieši šīs kopējās brīvības un šīs kopējās nākotnes vārdā es jūs sveicu šeit, dāmas un kungi! Es pasludinu šo izstādi par atklātu un vēlos pateikties šī brīnišķīgā memoriāla direktora kungam un tā darbiniekiem! Es gribētu vēl papildus par piemiņu šim notikumam jums uzdāvēt dažas grāmatas par Latvijas vēsturi, lai papildinātu jūsu krājumus.

Paldies!